

Iran and UAE Economic Diplomacy: An Analysis of Bilateral Interactions (2015-2023)

Seyed Hossein Mousavi Kordmiri[‡]

Reza Simbar[¶]

(Received: 16/05/2024- Accepted: 02/09/2024)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.509557.1025

Extended Abstract

Introduction

Economic diplomacy, as a core component of contemporary foreign policy, encompasses a wide range of activities, including trade, foreign investment, financial and banking relations, and bilateral, multilateral, and international political-economic negotiations. Within this framework, the relationship between economics and politics has become increasingly interdependent, with each influencing and shaping the other.

In the context of the Middle East and the Persian Gulf

[‡] PhD Student, Department of International Relations, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (Hossein.mousavi78s@gmail.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0006-9891-8021>

[¶] Professor, Department of Political Science and International Relations, University of Guilan, Rasht, Iran (Simbar@guilan.ac.ir)- Corresponding Author

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0001-5111-1075>

region, bilateral relations between Iran and the United Arab Emirates (UAE) occupy a unique position for several reasons. Unlike Iran's relations with many of its other neighbors, the Iran–UAE relationship is characterized by a paradoxical coexistence of political and security tensions alongside extensive economic, financial, and trade interactions. Even at times of heightened political strain, economic ties between the two countries have never been fully severed.

Iran, with its rich historical legacy, vast territory, significant deterrence capacity, abundant energy resources, and revolutionary-republican political system, often adopts a revisionist posture in both regional and international politics. Some of these actions are perceived by the UAE as security threats, prompting a range of diplomatic and strategic responses.

In contrast, the UAE is a relatively young nation-state with a conservative political system, structured as a hereditary federation. Nonetheless, it adopts a pragmatic economic approach, emphasizing growth, diversification, and modernization. Through strategic alignment with Western powers, the UAE has successfully compensated for its geographical limitations and has utilized its oil revenues to invest heavily in cutting-edge technologies across sectors such as services, logistics, and infrastructure. By developing robust air and sea transport networks, the UAE has emerged as a major regional economic hub, facilitating

79 Components of Economic Diplomacy in ...

substantial daily trade flows, including both direct and re-export transactions.

This study analyzes Iran–UAE bilateral relations over the period 2015 to 2024, with a particular focus on the role of economic diplomacy. It explores the volume and patterns of trade, exports, and imports, and assesses the specific mechanisms and strategies through which economic diplomacy has been pursued. Additionally, it considers the impact of external factors—such as sanctions, regional rivalries, and international alignments—which have consistently influenced the trajectory of bilateral relations between the two countries.

Literature Review

Mahjoub Zweiri and Nael Abusharrar (2022), in their article “Iran’s Trade with Neighbors: The Impact of Sanctions and Alternatives,” examine the effects of international sanctions on Iran’s political and economic landscape, with a particular focus on its economic relations with the United Arab Emirates (UAE) and Qatar. The authors argue that although the UAE—due to its close alignment with the United States—supported Washington’s sanctions against Tehran, resulting in a notable decline in Iran-UAE trade between 2011–2015 and again after 2017, the complete severance of trade ties proved unfeasible due to the sheer scale and depth of their economic interdependence.

Alireza Koohkan and Majid Mokhtari (2024), in their study “The Role of Economy and Bilateral Trade Relations in the Foreign Policy of the United Arab Emirates Towards the Islamic Republic of Iran from 1992 to 2022,” contend that rather than improving, bilateral relations have become increasingly strained. They argue that the UAE has strategically used regional and international crises to intensify pressure on Iran and bolster its own regional and global standing. According to the authors, the UAE’s assertive foreign policy—reinforced by the signing of the Abraham Accords and the normalization of relations with Israel—has further reduced the likelihood of resolving long-standing security disputes with Iran. Economically, the UAE has sought to shift the trade balance to its advantage, thereby establishing an asymmetric interdependence with Iran.

Despite these valuable contributions, the present study offers several unique insights. First, it is the first structured analysis to focus specifically on the role of economic diplomacy in Iran–UAE relations during the period 2015–2024. Second, it investigates how political dynamics influence economic indicators, rather than treating them as separate phenomena. Third, by compiling empirical data on trade flows over the past decade, the study provides a nuanced analysis of economic interdependence between the two countries. Finally, this research aims to partially address the existing scholarly gap in studies that integrate

81 Components of Economic Diplomacy in ...

political and economic dimensions in Iran–UAE relations. This article employs an explanatory research methodology, relying on data collected from library sources, economic databases, and reputable specialized websites.

Discussion

During the period under review, significant regional and international developments have profoundly influenced Iran–UAE relations. Prominent among these are bilateral political tensions, particularly the long-standing dispute over the three Iranian islands in the Persian Gulf; regional conflicts, including the wars in Yemen and Syria; the historical rupture in Iran–Saudi Arabia relations; and the evolving Iranian nuclear issue, especially following the signing and subsequent challenges surrounding the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA). Each of these factors has had a tangible impact on the volume and dynamics of economic exchanges between Iran and the UAE. Despite persistent political and security tensions during the 2015–2024 period, the deeply interwoven economic and trade relations between the two countries ensured the continuation of economic cooperation, even during times of heightened diplomatic discord. Nevertheless, periods of intensified political disputes often corresponded with declines in trade volumes, illustrating the sensitive interplay between politics and economics in the bilateral relationship. Both countries have pursued their

national interests through proactive economic diplomacy, aiming to mitigate political tensions and capitalize on mutual economic benefits. The UAE has played a pivotal role in Iran's regional trade, serving as one of its primary commercial gateways, particularly for re-export activities and financial services. Conversely, Iran's geostrategic location, abundant energy resources, and large consumer market render it a critical economic partner for the UAE. In this context, economic diplomacy has emerged as a pragmatic and effective tool for managing bilateral relations, allowing both countries to pursue strategic objectives through economic engagement, especially in a region characterized by volatility and geopolitical rivalries. It has functioned not only as a means of maintaining ties amid political challenges but also as a mechanism for building confidence and promoting longer-term cooperation.

Conclusion

The present article, which examines bilateral economic diplomacy in relations between Iran and the United Arab Emirates (UAE) from 2015 to 2024, addresses the following question: How has economic diplomacy manifested itself in the bilateral relations between Iran and the UAE during this period, and what were the primary factors influencing it? After outlining and presenting the conceptual framework of economic diplomacy as the core structure of the research,

83 Components of Economic Diplomacy in ...

the study delves into some of the most significant political and security issues and challenges in Iran-UAE relations over time.

Key factors include the dispute between the UAE and Iran over the ownership of the three Iranian islands, the UAE's opposition to Iran's nuclear and missile programs, and the disagreements and conflicts of interest between the two countries in major regional developments during the research period, such as the Yemeni and Syrian wars. Additionally, the role of Saudi Arabia's policies, the UAE's close relations with the United States, and the impact of these factors on bilateral relations are examined.

A review of economic, trade, and financial indicators between Iran and the UAE, particularly in exports and imports, reveals that despite the substantial volume of economic exchanges in various fields—and especially Iran's greater dependence on the UAE compared to the UAE's reliance on Iran—this relationship has always been influenced by the prevailing political climate between the two nations. Whenever tensions between the two countries reached a critical point in terms of politics and security, economic relations also deteriorated. Conversely, whenever tensions eased due to various factors, such as diplomatic talks between leaders to de-escalate tensions or shifts in the policies of regional and extra-regional countries, including Saudi Arabia and the United States, toward Iran, the UAE's relations with Iran tended to improve and grow closer.

In summary, despite numerous differences, the two nations' geographical proximity and economic interdependence have enabled them to achieve significant benefits through active and effective economic diplomacy.

Keywords: Islamic Republic of Iran, United Arab Emirates, Economic diplomacy, Bilateral relations.

How to Cite: Mousavi Kordmiri, S. H. and Simbar, R. (2024). Components of Economic Diplomacy in Iran–UAE Bilateral Relations (2015–2024). *Diplomatic Interactions*, 2(7), 77 - 132. doi: 10.22034/dpiq.2025.509557.1025

دیپلماسی اقتصادی ایران و امارات متحده عربی: تحلیلی بر تعاملات دوجانبه (۲۰۲۳-۲۰۱۵)

سید حسین موسوی کردهمیری^۱

رضا سیمبر^۲

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۲۷ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۳/۰۶/۱۲)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.509557.1025

چکیده

دیپلماسی اقتصادی به عنوان یکی از ابزارهای کلیدی در روابط بین الملل، نقش مهمی در تقویت همکاری های دوجانبه میان کشورها ایفا می کند. جمهوری اسلامی ایران و امارات متحده عربی، علی رغم اختلاف نظرهایی که در مسائل سیاسی-امنیتی دارند، دارای روابط اقتصادی گسترده و در هم تنیده ای هستند. این مقاله به مؤلفه های دیپلماسی اقتصادی در روابط دوجانبه ایران و امارات متحده عربی در دوره زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳ می پردازد. با توجه به تحولات منطقه ای و بین المللی، دو کشور تلاش کرده اند تا با استفاده از دیپلماسی اقتصادی، منافع ملی خود را در چارچوب همکاری های اقتصادی، تجاری و سرمایه گذاری دنبال کنند. هدف این مقاله، تحلیل نقش دیپلماسی اقتصادی در روابط ایران و امارات و شناسایی عوامل مؤثر بر این فرآیند است. سؤال اصلی تحقیق این است که؛ دیپلماسی اقتصادی در روابط ایران و امارات متحده عربی در دوره ۲۰۱۵-۲۰۲۳ چگونه نمود یافته است؟ فرضیه این گونه استدلال می کند که دیپلماسی اقتصادی به عنوان یک ابزار استراتژیک، علی رغم اختلافات سیاسی-امنیتی، نقش پررنگی در روابط دوجانبه میان کشورهای فوق داشته است و اختلافات موجود در مسائل سرزمینی، سیاست خارجی و منطقه ای و نقش دیگر بازیگران بر روابط اقتصادی دوجانبه ایران و امارات تأثیر مستقیم گذاشته است. این پژوهش با رویکرد تبیینی-تحلیلی و با بهره گیری از روش تحقیق ترکیبی (کیفی-کمی) انجام شده است. در چارچوب روش کیفی از تحلیل متون موجود در حوزه تعاملات سیاسی و اقتصادی و در بخش کمی از تحلیل آماری داده های اقتصادی استفاده شده است.

۱. دانشجوی دکتری روابط بین الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

(Hossein.mousavi78s@gmail.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0006-9891-8021>

۲. استاد علوم سیاسی و روابط بین الملل دانشگاه گیلان، رشت، ایران (Simbar@guilan.ac.ir)

نویسنده مسئول

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0001-5111-1075>

واژگان کلیدی: جمهوری اسلامی ایران، امارات متحده عربی، دیپلماسی اقتصادی، روابط دوجانبه.

مقدمه

دیپلماسی اقتصادی به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین بخش‌های سیاست خارجی کشورها، حوزه‌های مختلفی از جمله تجارت، سرمایه‌گذاری خارجی، امور مالی و بانکی، مذاکرات سیاسی و اقتصادی دوجانبه، چندجانبه و بین‌المللی را شامل می‌شود. دیپلماسی اقتصادی، ذیل راهبرد کلان ترسیم شده توسط سیاست خارجی، در پی تحقق اهداف مربوطه عمل کرده و به پیشبرد امور مرتبط به مسائل اقتصادی در حوزه خارجی اهتمام می‌ورزد. در چنین شرایطی، اثربخشی در حوزه اقتصاد و روابط سیاسی-اقتصادی بین‌المللی و تجارت بین‌الملل نیز به تصمیمات دیپلماتیک در همه ابعاد سیاسی، اقتصادی، حقوقی، و اجتماعی بستگی دارد تا بتواند در جهت کسب بیشترین منافع و کمترین هزینه برای کشور عمل کند.

روابط ایران و امارات متحده عربی در منطقه خاورمیانه و حوضه خلیج فارس بنا به دلایلی از اهمیت خاصی برخوردار بوده و ویژگی متمایزی نسبت به دیگر همسایگان در منطقه دارد. آنچه این روابط را متفاوت می‌کند وجود اختلافات سیاسی، امنیتی و منطقه‌ای و در عین حال روابط گسترده اقتصادی، مالی و تجاری است. تا جایی که حتی در اوج تنش‌های سیاسی میان دو طرف، روابط اقتصادی آن‌ها هیچ‌گاه به

طور کامل قطع نشده است. در همین رابطه، «مرادی حقیقی» بر این باور است که کشور امارات با برخورداری از موقعیت و امکانات لجستیکی، جایگاه مهمی در تجارت ایران دارد. نقش واسط این کشور در تجارت ایران با سایر کشورها که به واسطه امکانات لجستیکی و خدمات تجاری آن محقق شد، در دوران تحریم نیز امکان مبادلات تجاری را برای ایران مهیا نموده است. زیرساخت‌های مهم امارات در تجارت با جهان به‌ویژه در حوزه حمل و نقل دریایی و جابجایی کشتی‌هایی با ظرفیت کانتینری بالا و حضور تجار و صنعتگران برای برخورداری از مزایای تجاری، از دلایل توسعه روابط تجاری ایران با این کشور طی دهه‌های گذشته بوده است (مرادی حقیقی، ۱۴۰۲: ۵).

با ارائه توضیحات فوق، این پژوهش سعی دارد روابط ایران و امارات را در برهه زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳ مورد بررسی قرار دهد. از این جهت با طرح این سؤال اصلی که؛ دیپلماسی اقتصادی در روابط ایران و امارات متحده عربی در دوره ۲۰۱۵-۲۰۲۳ چگونه نمود یافته است؟ و طرح این سؤال فرعی که مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر دیپلماسی اقتصادی دو کشور در این دوره کدامند؟ سعی دارد پس از مرور پیشینه پژوهش و ارائه چارچوب مفهومی و نظری، ابتدا برخی از عوامل تأثیرگذار سیاسی در روابط ایران و امارات متحده عربی در برهه زمانی تحقیق مورد واکاوی قرار بگیرد و پس از آن مهم‌ترین مسائل مرتبط به روابط

اقتصادی میان دو طرف به شکل مشخص بررسی شود.

همچنین ناگفته نماند که اهمیت انتخاب دوره زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳ برای پژوهش حاضر از این جهت است که هم‌زمان با تصویب توافق هسته‌ای ایران در سال ۲۰۱۵ و رفع برخی تحریم‌ها علیه ایران بود که جدای از دیگر تأثیرات بین‌المللی و منطقه‌ای، باعث گسترش روابط میان ایران و امارات شده است و در طول این سال‌ها نیز با فراز و فرودهایی مواجه بود. همچنین از سال ۲۰۱۵ تحولات منطقه‌ای از جمله رقابت میان بازیگران منطقه در بحران‌های موجود باعث ایجاد و یا تشدید و تداوم تنش‌های سیاسی میان آن‌ها شد که بر دیگر ابعاد قدرت تأثیر گذاشته است.

پیشینه پژوهش

با توجه به اهمیت روابط ایران و امارات متحده عربی در طول دوره‌های مختلف، آثار علمی فراوانی در این زمینه به نگارش درآمده است، اما علی‌رغم اهمیت روابط اقتصادی میان دو کشور، این مهم نسبت به دیگر حوزه‌ها، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از این جهت، سعی می‌شود با توجه به موضوع و هدف پژوهش اخیر، چند مورد از مهم‌ترین و مرتبط‌ترین آثار علمی را که به نگارش درآمده‌اند، مختصراً مطرح کنیم.

محبوب زویری^۱ و نائل ابوشرار^۲ (۲۰۲۲) در مقاله «تجارت ایران با همسایگان: تأثیر تحریم‌ها و جایگزین‌ها» به تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر سیاست و اقتصاد ایران می‌پردازند و نقش تحریم را در روابط اقتصادی ایران با دو تن از همسایگان جنوبی، یعنی امارات متحده عربی و قطر مورد بررسی قرار می‌دهند. در این مقاله استدلال می‌شود علی‌رغم نزدیکی روابط امارات با آمریکا در راستای تحریم‌های گسترده واشنگتن علیه تهران، که باعث همراهی امارات با این تحریم‌ها و کاهش حجم روابط اقتصادی با ایران در مراحل مختلف ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ و پس از ۲۰۱۷ شده بود، اما با توجه به حجم وسیع روابط ایران و امارات، قطع کامل مبادلات آسان نبوده است که چنین امری نیز محقق نشد.

کریستین کوتس اولریشسن^۳ (۲۰۲۱)، در تحقیق خود برای مؤسسه تحقیقات و مطالعات سیاسی عرب تحت عنوان «بازگرداندن تعادل به روابط امارات و ایران»، به مهم‌ترین عوامل مؤثر در روابط ایران و امارات متحده عربی در طول تاریخ پنجاه ساله تأسیس امارات پرداخته است. در این پژوهش مؤلفه‌های مؤثر در نزدیکی روابط اقتصادی میان امارات متحده و ایران مطرح شد است و مهم‌ترین اختلافات سیاسی و امنیتی که از یک سو ریشه در ادراکات حاکمان امارات به‌ویژه حاکم امارت

1 Mahjoob Zweiri

2 Nael Abusharar

3 Kristian Coates Ulrichsen

ابوظبی نسبت به نقش منطقه‌ای ایران دارد و از سوی دیگر تأثیری که بازیگران ثالث از جمله ایالات متحده آمریکا بر نوع نگرش امارات نسبت به ایران گذاشته‌اند، بررسی می‌کند.

علیرضا کوهکن و مجید مختاری (۱۴۰۳)، در مقاله «نقش اقتصاد و روابط تجاری دوجانبه در سیاست خارجی امارات متحده عربی در قبال جمهوری اسلامی ایران از ۱۹۹۲ تا ۲۰۲۲» به این نتیجه رسیدند که روابط دوجانبه میان ایران و امارات نه تنها نتوانسته است در جهت بهبود روابط تأثیر بگذارد، بلکه سیاست خارجی دولت امارات متحده در قبال ایران استفاده از بحران‌ها و پرونده‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای افزایش فشار بر ایران و تقویت جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی خود بوده است. در حوزه اقتصادی نیز امارات سعی کرد موازنه تجاری را به سمت خود سوق دهد و موفق به شکل دهی یک وابستگی متقابل نامتقارن با ایران شود.

ابراهیم عباسی و مصطفی خسروی (۱۳۹۸)، در مقاله «مناسبات جمهوری اسلامی ایران و امارات: همکاری اقتصادی و واگرایی سیاسی (۱۹۹۰-۲۰۲۰)»، با طرح این سؤال که علل استمرار همکاری‌های اقتصادی ایران و امارات به‌رغم مؤلفه‌های واگرایی سیاسی چه بوده است؟ این‌گونه استدلال می‌کنند که کنفدرالی بودن امارات متحده عربی، اختلافات ابوظبی و دبئی، حضور اقلیت قوی ایران در امارات، حضور تجار ایرانی و ثبت شرکت‌های اقتصادی در امارات،

همکاری‌های مشترک سرمایه‌گذاری دو کشور ایران و امارات، نیاز اقتصادی ایران به امارات و بالعکس و سود امارات از دور زدن تحریم‌ها به مثابه همکاری اقتصادی ایران، اصلی‌ترین عواملی هستند که با وجود اختلافات و مسائل سیاسی، همواره روابط اقتصادی را در سطح بالایی حفظ کرده است.

علی‌رغم پژوهش‌هایی که مورد بررسی قرار گرفتند و بخش قابل توجهی از آثاری که در این رابطه به رشته تحریر درآمده‌اند، نوآوری و اهمیت پژوهش حاضر نخست از این جهت است که با در نظر گرفتن دوره زمانی انتخاب شده، در نوع خود اولین کاری است که به شکل ساختارمند با توجه ویژه به اهمیت مسئله دیپلماسی اقتصادی به نگارش درآمده است. دوم؛ در کنار بررسی عوامل و مؤلفه‌های تأثیرگذار سیاسی، سعی می‌شود نقش آن‌ها در میزان شاخص‌های اقتصادی را نشان دهد. سوم؛ با ارائه دقیق حجم تبادلات اقتصادی در طول ده ساله اخیر، میزان وابستگی و در هم تنیدگی اقتصاد دو کشور مورد بررسی را تحلیل خواهد کرد و در نهایت نویسندگان امیدوار هستند که پژوهش حاضر بخشی از خلأ تحقیقاتی در این زمینه را پر کند تا مورد استفاده علاقه‌مندان قرار گیرد.

چارچوب مفهومی: دیپلماسی اقتصادی

پس از پایان جنگ سرد، دو عامل عمده، به شکل بنیادین بر عرصه روابط

بین الملل تأثیرگذار بوده است. عامل اصلی و اولیه توسعه سریع و شگفت‌انگیز فناوری اطلاعاتی و ارتباطی است که می‌تواند بر اقدامات دیپلماتیک تأثیرگذار باشد و عامل دوم شکل‌گیری بازیگران جدید دیپلماتیک، به‌ویژه بازیگران غیردولتی که نقش حائز اهمیتی یافته‌اند (سیمبر و قربانی، ۱۳۸۸: ۴۵). در این دوره کشورها برای تعقیب و تأمین منافع و اهداف سیاست خارجی خود از ابزارهای مختلفی از جمله ابزارهای سیاسی-دیپلماتیک، اقتصادی-تجاری و نظامی-امنیتی استفاده می‌کنند. یکی از مهم‌ترین ابزارهای سیاست خارجی، دیپلماسی است که در چارچوب انواع مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۵: ۲۰۹-۲۰۸). در این بین، دیپلماسی اقتصادی یکی از اشکال نوین دیپلماسی شناخته می‌شود که با توجه به نقش محوری اقتصاد و تأثیرات قابل توجهی که در سیاست خارجی و داخلی کشورها و بازیگران دارد، یکی از مهم‌ترین ابعاد دیپلماسی به شمار می‌آید. اهمیت انتخاب چارچوب مفهومی فوق برای این پژوهش، از آن جهت که دیپلماسی اقتصادی به دلیل ماهیت روابط ایران و امارات متحده عربی که ترکیبی پیچیده از تعارضات سیاسی و تعاملات اقتصادی است، به ما کمک می‌کند تا تناقض ظاهری بین روابط اقتصادی گسترده و اختلافات سیاسی دو کشور را به شکل بهتری مورد تحلیل قرار دهیم و همچنین ابزارهای دیپلماتیک مورد استفاده در مدیریت این رابطه دوگانه را

دیپلماسی اقتصادی ایران و امارات متحده عربی: تحلیلی ... ۹۳

شناسایی نماییم. این چارچوب، امکان بررسی هم‌زمان ابعاد سیاسی و اقتصادی روابط دوجانبه را فراهم کرده و افق دید پژوهشگر را از سطح تحلیل دیپلماسی با تعریف کلاسیک آن به ابزارهای نوین دیپلماسی از جمله بُعد اقتصادی آن متوجه خواهد کرد.

دیپلماسی اقتصادی به عنوان استفاده از توانایی نفوذ سیاسی کشورها به نفع منافع اقتصادی شان در بازارهای خارجی تعریف می‌شود. به شکلی که آزادسازی صادرات و سرمایه‌گذاری فراتر از مرزهای ملی را مدنظر دارد (Pereira de Sousa, 2019, 6-7). طبق تعریف بارتون، دیپلماسی اقتصادی از طریق به کارگیری ابزارهای دیپلماتیک سنتی مانند لابی‌گری، مذاکره، جمع‌آوری اطلاعات جهت پیشبرد سیاست‌های اقتصادی خارجی دولت نیز تعریف می‌شود (Barston, 2019; Jonsson & Hall, 2005). وین نیز دیپلماسی اقتصادی را استفاده از مهارت‌های دیپلماتیک با ابزارهای اقتصادی برای پیشبرد اهداف اقتصادی، سیاسی و استراتژیک یک کشور ارائه می‌کند (Wayne, January-February 2019). در مجموع، کارکرد دیپلماسی به معنای عام و دیپلماسی اقتصادی در تعریف خاص می‌تواند در جایگاه ابزار سیاست خارجی در نظر گرفته شود که برای ایجاد و توسعه روابط صلح‌آمیز بین دولت‌ها و بازیگران به کار گرفته می‌شود که مورد پذیرش طرفین قرار گرفته و رسمیت یافته است.

اما در یک تعریف دیگر، دیپلماسی اقتصادی را می‌توان به‌عنوان حوزه خاصی از فعالیت دیپلماتیک مدرن نام برد که با اهداف و ابزارهای اقتصادی، در پی تحقق همکاری بین‌المللی در سیاست خارجی کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرد. در چنین مواقعی، سیاست خارجی، اهداف دیپلماسی اقتصادی را مشخص می‌کند (Baranay, 2009: 2). این نوع دیپلماسی در سه سطح دوجانبه، منطقه‌ای و چندجانبه کارکرد دارد. دیپلماسی اقتصادی دوجانبه نقش مهمی در روابط اقتصادی ایفا می‌کند که شامل تجارت و معاهده دوجانبه، موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری، اشتغال یا اجتناب از مالیات مضاعف و طیفی از مسائل اقتصادی رسمی و غیررسمی بین دو کشور است. وظیفه دیگر دیپلماسی اقتصادی، دستیابی به منافع بهینه از دیدگاه تأمین منافع ملی با تمرکز بر توان اقتصادی و موقعیت ژئواکونومیک کشور است (Ahmed, 24 November 2018).

هرچند با وجود کارکردهای ویژه دیپلماسی اقتصادی، آن را نمی‌توان شاخه‌ای مستقل از دیپلماسی در نظر گرفت که حوزه فعالیت آن با مسائل سیاسی کاملاً جدا شود، بلکه دیپلماسی اقتصادی یک حوزه مطالعاتی و اجرایی ذیل راهبرد کلان دیپلماسی است. از این جهت کشورها در راستای گسترش دیپلماسی یکپارچه خود که مجموعه‌ی زیادی از نهادها از جمله وزارت امور خارجه و بازیگران و افراد دولتی و

غیردولتی را شامل می‌شود، اهداف مرتبط به دیپلماسی اقتصادی را نیز محقق می‌کنند (Hocking, 2004). از این جهت، یک موضوع اساسی در مطالعه دانش دیپلماسی اقتصادی این است که، دیپلماسی اقتصادی رابطه‌ای جدایی‌ناپذیر با دولت دارد یا اینکه طیف وسیع‌تری از بازیگران غیردولتی را در بر می‌گیرد؟ به نظر می‌رسد تا به امروز دقیق‌ترین تعریف و مفهوم بندی از دیپلماسی اقتصادی از منظر روابط بین‌الملل و تعاملات دیپلماتیک توسط نیکلاس باین و استفان وولکاک ارائه شده است که دیپلماسی اقتصادی را راهی برای آشتی دادن سه نوع از تنش می‌دانند که عبارت‌اند از: تنش بین سیاست و اقتصاد، تنش بین فشارهای بین‌المللی و داخلی و تنش بین دولت و سایر بازیگران. از منظر این دیدگاه، هر چند دولت تنها بازیگر عرصه دیپلماسی اقتصادی نیست، اما با فرض اینکه دولت اصلی‌ترین بازیگر دیپلماسی اقتصادی باشد، در چارچوب واقع‌گرایانه دولت‌محور به‌عنوان بخشی از حافظ امنیت اقتصادی در یک سیستم آنارشیک جای می‌گیرد (Okano-Heijmans, 2011: 16-17). طبق این برداشت، دیپلماسی اقتصادی یک رویه و استراتژی سیاست خارجی است که بر این فرض استوار است که به دلیل تقویت متقابل و همپوشانی منافع اقتصادی-تجاری با منافع سیاسی، آن‌ها باید در کنار هم دیده شوند. بنابراین، دیدگاه تحلیلی اولیه دیپلماسی

اقتصادی، سیاست خارجی است که به فرایندهای (تصمیم‌گیرنده) و استفاده از ابزارهای سیاسی_اقتصادی در مذاکرات بین‌المللی در صحنه‌های خاص مربوط می‌شود (Okano-Heijmans, 2011: 34-35).

شرح و تفسیر چارچوب مفهومی دیپلماسی اقتصادی از آن جهت اهمیت دارد که با مبانی نظری اصلی از جمله واقع‌گرایی اقتصادی و ژئواکونومی در سطح کلان، و نظریات مرتبط به لیبرالیسم اقتصادی و وابستگی در سطوح دوگانه دولتی در سطح خرد شکل گرفته است. در سطح کلان، واقع‌گرایی اقتصادی با تأکید بر نقش محوری دولت‌ها به عنوان بازیگران عقلانی و تأمین‌کننده منافع ملی، توضیح می‌دهد که تداوم روابط ایران و امارات متحده عربی، علی‌رغم تنش‌های سیاسی، امری در جهت تحقق منافع طرفین است و از نظریه ژئواکونومی که بر اهمیت عوامل جغرافیایی-اقتصادی مانند موقعیت راهبردی امارات به عنوان کانون تجارت منطقه تأکید دارد، تکمیل می‌شود. در سطح خرد، نظریات مرتبط به لیبرالیسم اقتصادی و وابستگی، امکان درک عمیق‌تری از پویایی‌های خاص روابط ایران و امارات را فراهم می‌آورد. این تحلیل نظری به‌ویژه برای تحلیل تناقض ظاهری بین گفتمان سیاسی خصمانه و پیوندهای اقتصادی عمیق در روابط دوجانبه کاربرد دارد. هدف این پژوهش نیز چگونگی به‌کارگیری دیپلماسی اقتصادی در روابط دوجانبه ایران و امارات متحده عربی در سیاست خارجی در قبال یکدیگر است.

دیپلماسی اقتصادی ایران و امارات متحده عربی: تحلیلی ... ۹۷

زیرا شناخت مؤلفه‌های تأثیرگذار در روابط میان این دو کشور، مسئله‌ای پیچیده است. زیرا در عین حال که بیشترین اختلافات سیاسی و امنیتی را در حوزه‌های مختلف دارند که به راحتی نیز قابل حل و فصل نیست، اما حجم روابط گسترده اقتصادی میان این دو کشور همواره موضوعی مهم بوده است که نه تنها از بین بردن این روابط ممکن نیست، بلکه کاهش چشمگیر آن نیز برای طرفین هزینه‌های سنگینی را به بار خواهد آورد.

تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی مؤثر بر روابط ایران و امارات متحده عربی ۲۰۲۳-۲۰۱۵

روابط ایران و امارات متحده عربی همواره تحت تأثیر اختلافات دوجانبه، موضوعات منطقه‌ای و تحولات بین‌المللی بوده است. اختلاف بر روی جزایر سه گانه ایرانی، اختلافات منطقه‌ای از جمله جنگ یمن و جنگ سوریه و پس‌زمینه‌های قطع روابط ایران و عربستان، و همچنین مسئله هسته‌ای ایران که در پی توافق برجام اهمیت یافته بود که دو سال بعد از آن با خروج یک‌جانبه آمریکا از برجام، مجدداً تحریم‌های علیه ایران افزایش پیدا کرد، مهم‌ترین مسائلی هستند که بر روابط دوجانبه ایران و امارات مؤثر بوده‌اند. این مسائل بر حجم تبادلات اقتصادی میان این دو کشور تأثیرات فراوانی گذاشته‌اند. در ادامه سعی می‌شود اختصاراً مجموع این مسائل مورد بررسی قرار گیرد و در بخش بعدی مشخصاً مسائل اقتصادی فی‌مابین دو کشور حاشیه خلیج فارس را بررسی خواهیم

کرد.

اختلافات منطقه‌ای: جنگ سوریه، جنگ یمن و همسویی سیاست‌های امارات با عربستان

یکی از کشورهایی که تحت تأثیر جنبش‌های اعتراضی موسوم به بیداری عربی دچار ناامنی گسترده‌ای شد، یمن بود. متعاقب بهار عربی، عملاً این کشور چندپاره شد و گروه‌ها و جریان‌های مختلفی در مناطق گوناگون کشور قدرت گرفتند. در برخی مناطق مانند صنعا، حوثی‌ها حضور پیدا کردند و مناطق دیگر مانند عدن در اختیار طرفداران رئیس‌جمهور سابق؛ «منصور هادی» بوده است که در این دوره با گسترش جنگ داخلی در یمن (نیاکویی و اعجازی، ۱۳۹۵: ۴۰)، عربستان سعودی با تشکیل ائتلاف عربی شامل کشورهایی چون امارات قطر، کویت و بحرین و همچنین مشارکت مراکش، مصر، اردن و سودان به یمن حمله کردند. در این جنگ که چند سال به طول انجامید، نقش کشورهای عربی به‌ویژه عربستان و امارات در مقابل شیعیان حوثی که از نظر سیاسی و ایدئولوژی به ایران نزدیک هستند بسیار پررنگ بود. از این جهت جدای از دیگر عواملی که در بندهای بعدی مطرح خواهد شد، این مسئله به خودی خود روابط کشورهای فوق به خصوص عربستان و امارات با ایران و نیروهای

طرفدار منطقه‌ای تهران را تیره کرده بود و از منظر سیاسی و دیپلماتیک نیز مقامات این کشورها علیه ایران مواضع غیردوستانه‌ای را اتخاذ می‌کردند.

همچنین در جریان انقلاب‌های عربی، سوریه که به‌عنوان آخرین کشور از میان کشورهای عرب با خیزش‌های مردمی و جنبش‌های انقلابی مواجه شده بود، طولانی‌ترین دوره بحران را تجربه کرد. تعدد بازیگران در تحولات سوریه امری بود که بر دامنه و گستره بحران افزوده بود. از یک سو اختلافات گسترده میان گروه‌های داخلی و فرقه‌ای شدن جنگ، و از سوی دیگر نقش و تأثیر بازیگران مختلف منطقه‌ای و بین‌المللی که هر یک از آن‌ها از جریان‌های مختلفی در داخل سوریه حمایت می‌کردند، تأثیرات زیادی را بر طولانی شدن جنگ گذاشته بود. جدای از نقش بازیگران مختلف در سوریه که پرداختن به آن‌ها در این مقاله ضروری به شمار نمی‌رود، نقش آفرینی ایران و امارات در سوریه در تقابل با یکدیگر حائز اهمیت است. ایران به همراه هم‌پیمانان منطقه‌ای و بین‌المللی خود از دولت حاکم در دمشق به ریاست بشار اسد حمایت می‌کرد، اما امارات متحده به همراه عربستان از برخی از گروه‌های معارض دولت سوریه حمایت کرده بود و با ارسال کمک‌های مالی و تسلیحات نظامی، سعی در تضعیف هر چه بیشتر دولت اسد و جبهه ایران داشتند.

بحران دیپلماتیک قطر نیز که توسط ائتلاف عربی به رهبری عربستان در ژوئن ۲۰۱۷ (خرداد ۱۳۹۶) آغاز شده بود، تحریم همه‌جانبه کشورهای عربستان، امارات، کویت و بحرین به همراه برخی دیگر از کشورهای جهان عرب از جمله مصر را شامل می‌شد که تمامی خطوط هوایی، دریایی و زمینی خود را به سوی قطر بسته بودند. دلیل این تصمیم نیز حمایت قطر از گروه‌های افراطی در منطقه به خصوص القاعده، حمایت از حماس و استقرار دفتر دیپلماتیک و سیاسی این گروه در قطر، فعالیت رسانه الجزیره و ارتباط نزدیک با ایران مطرح شده بود که به زعم کشورهای تحریم کنند، همه این موارد در تضاد با امنیت ملی آن‌ها قرار داشت. در چنین شرایطی حمایت همه‌جانبه ایران و ترکیه از قطر باعث کاهش اثرات تحریم برای این کشور شد که در نهایت در سال ۲۰۲۱ بحران فوق خاتمه پیدا کرد. اما آنچه در این رابطه مهم است، همسویی و همراهی امارات متحده عربی با سیاست‌های منطقه‌ای عربستان که است که همواره در تقابل با ایران و منافع آن تعریف می‌شود. در همین رابطه عباسی و خسروی نیز در مقاله خود بر این باور هستند که از زمان قطع روابط ایران و عربستان در سال ۱۳۹۴، با فشار کشور سعودی، ابوظبی نیز در روابطش با ایران رویکرد خصمانه را دنبال کرده بود (عباسی و خسروی، ۱۳۹۸: ۴۵).

رویکرد امارات در قبال برنامه هسته‌ای و جزایر سه‌گانه ایرانی

برنامه هسته‌ای ایران بیش از دو دهه جز مهم‌ترین مسائل سیاسی-امنیتی مورد توجه کشورها و بازیگران مختلف بوده است. همسایگان ایران نیز با توجه به محیط امنیتی حاکم در منطقه خاورمیانه که بازی با حاصل جمع صفر در آن جریان دارد، برداشت‌های تهدیدآمیزی نسبت به برنامه هسته‌ای ایران دارند. در صورتی که ایران همواره اعلام کرد که نه تنها خطری از جانب آن به همسایگان وارد نخواهد شد، بلکه آن‌ها را در جایگاه تهدید وجودی برای خود در نظر نمی‌گیرد و از طریق روابط مسالمت‌آمیز، می‌توان راه‌های گسترش همکاری را پیگیری کرد. با این حال، کشور امارات به دلیل روابط نزدیک با آمریکا، نسبت به سیاست‌های منطقه و برنامه هسته‌ای ایران بدگمان است. هر چند امارات نیز با دریافت کمک‌های خارجی، توانسته است یکی از مراکز هسته‌ای خود را بهره‌برداری کند و در پی گسترش آن هست.

سخنان معروف سفیر امارات در ایالات متحده در سال ۲۰۱۰ که ابراز تمایل خود را نسبت به نابودی زیرساخت‌های هسته‌ای ایران توسط آمریکا بیان داشت، یکی از بی‌پرده‌ترین موضع‌گیری‌های مقامات اماراتی در مورد پرونده هسته‌ای ایران بود. حتی حرکت به سمت توافق هسته‌ای و رسیدن به توافق برجام نیز نتوانست میزان نگرانی امارات را در

قبال این مسئله کاهش دهد که در این رابطه سران امارات به همراهی برخی سران دیگر کشورهای عربی نه تنها میانجی‌گری عمان در جهت شروع توافق بین ایران و آمریکا را نوعی خیانت تلقی کردند، بلکه تحقق توافق هسته‌ای را در جهت مشروعیت بین‌المللی ایران در این زمینه و افزایش دسترسی به منابع مالی بیشتر برای تهران و گسترش هژمونی منطقه‌ای ایران در نظر گرفتند (کوهکن و مختاری، ۱۴۰۳: ۱۰۰). پس از آنکه ایالات متحده در دوره اول ریاست جمهوری ترامپ از برجام خارج شد و دور جدید تحریم‌ها را علیه ایران تصویب کرد، امارات متحده عربی نیز به دلیل نزدیکی روابط با واشنگتن، از بخش قابل توجهی از احکام صادرشده تحریمی علیه ایران استقبال نمود و حجم تجارت خود را با ایران محدود و سخت‌گیری‌های زیادی را برای تجار ایرانی در خاک خود، بانک‌های و حساب‌های مالی ایران و دیگر زمینه‌های اقتصادی وارد کرد. در کنار برنامه هسته‌ای، فعالیت‌های موشکی ایران نیز مسئله مهم دیگری است که کشورهای حوزه خلیج فارس از جمله امارات با آن مخالف بوده و خواهان اعمال محدودیت برای آن هستند. در صورتی که میزان بودجه سالانه‌ای که این کشورها برای هزینه‌های نظامی خود در نظر می‌گیرند، بسیار بیشتر از بودجه نظامی سالانه ایران است.

یکی دیگر از اصلی‌ترین اختلافات میان دو کشور، در رابطه با ادعای

دیپلماسی اقتصادی ایران و امارات متحده عربی: تحلیلی ... ۱۰۳

مالکیت جزایر سه گانه بوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک ایرانی از سوی امارات متحده عربی است که با وجود مالکیت تاریخی جزایر نام برده از سوی ایران و وجود اسناد تاریخی و شواهد لازم و کافی، اما امارات از هر فرصتی استفاده کرد تا ادعاهای خود مبنی بر مالکیت این جزایر را تکرار کند. همه این تلاش‌ها از سوی امارات در حالی صورت می‌گیرد که تفاهم‌نامه ۱۹۷۱ به صورت تلویحی حاکمیت ایران بر جزایر را پذیرفته است. برخلاف امارات در سه دهه اخیر، ایران همواره سعی کرد از طریق دیپلماسی و تأکید بر اسناد تاریخی و به‌ویژه تفاهم‌نامه ۱۹۷۱، در مجامع بین‌المللی از حاکمیت خود بر این جزایر دفاع کند (جانسیز و اعجازی، ۱۴۰۲: ۲۶۵-۲۶۴). در مجموع، برای امارات تهدید استراتژیک ایران دارای سه عنصر اصلی است: حمایت از شبه نظامیان و گروه‌های غیردولتی در منطقه، پیگیری قابلیت موشکی و احیای احتمالی برنامه هسته‌ای. بنابراین در دور اول ریاست جمهوری ترامپ، امارات از پیشنهاد رئیس‌جمهور ایالات متحده برای مقابله با فعالیت‌های ایران در سراسر خاورمیانه حمایت کرده بود. از این جهت امارات سعی کرد در تحریم‌های بین‌المللی که علیه ایران صورت گرفته بود، همکاری کند. اما اتخاذ سیاست‌های ایران‌ستیزانه برای امارات، از این جهت که شراکت اقتصادی دو کشور در سطح عمیقی در جریان است، هزینه بالایی برای دو طرف دارد (Al-Ketbi, May 2018).

تحلیل روابط اقتصادی ایران و امارات متحده عربی ۲۰۲۳-

۲۰۱۵

با در نظر گرفتن اصلی‌ترین چالش‌ها و تنش‌هایی که حول محور روابط سیاسی-امنیتی بین ایران و امارات متحده در طول دوره زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳ شکل گرفته است، به دلیل نزدیکی روابط اقتصادی و تجاری میان این دو کشور، در اوج تنش‌های سیاسی نیز شراکت اقتصادی در جریان بوده است. هر چند ناگفته نماند که هرگاه دامنه اختلافات سیاسی گسترش پیدا کرد، حجم تبادلات اقتصادی نیز تحت تأثیر آن با کاهش روبرو شد. اما دو کشور سعی کردند از طریق دیپلماسی اقتصادی فعال در طول برهه‌های مختلف زمانی، بخشی از منافع ملی خود را در چارچوب همکاری‌های اقتصادی، تجاری و سرمایه‌گذاری دنبال کنند. امارات متحده عربی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شرکای تجاری ایران در منطقه، نقش کلیدی در اقتصاد ایران ایفا می‌کند. از سوی دیگر، ایران نیز به دلیل موقعیت استراتژیک و منابع انرژی، برای امارات دارای اهمیت است. در سال‌های اخیر، دیپلماسی اقتصادی به‌عنوان یک ابزار کارآمد در بهبود روابط دوجانبه میان این دو کشور مورد توجه قرار گرفته است. این نوع دیپلماسی به معنای استفاده از ابزارهای اقتصادی برای دستیابی به اهداف استراتژیک است و در روابط بین‌الملل، به‌ویژه در مناطق پرتنش، نقش مهمی دارد.

امارات متحده عربی به‌ویژه امارت شارجه، رأس‌الخیمه و دبی با بیش

از ۴۰۰ هزار ساکن ایرانی تبار و شرکت‌های ایرانی متعدد، سابقه طولانی در تجارت و سفر با ایران دارد. این روابط باعث شده بود تا امارات در جنگ عراق با ایران رسماً بی طرف باشد و با همکاری عمان برای بررسی فرصت‌های میانجیگری در این درگیری همکاری کند. روابط تجاری میان این دو کشور در کاهش تنش‌های موجود در دوران ریاست جمهوری رفسنجانی و خاتمی بخصوص با خاندان آل مکتوم دبی که از تنش‌زدایی با ایران حمایت می‌کردند، افزایش یافته بود. اما مجموعاً روابط پیچیده و چندبعدی امارات با ایران به‌طور سنتی بازتابی از پویایی قدرت داخلی هفت امارت در این کشور است که دبی و شارجه از روابط گرم‌تری با ایران برخوردار هستند. با این حال این روند به تدریج از اولویت‌های تجاری دبی، به سمت موضع سیاسی ابوظبی حرکت کرد. به‌ویژه پس از بحران مالی جهانی ۲۰۰۹ که دبی نیز آسیب‌های جدی فروانی از آن دیده بود که با کمک مالی امارت ابوظبی همراه شد، منجر به پذیرش سیاست‌های منطقه‌ای ابوظبی و اتخاذ رویکردی واحد در سیاست خارجی از طرف امارت‌های مختلف شد (Vakil, 2018: 13).

همان‌طور که ذکر شد، با وجود آنکه امارات از دیرباز شریک تجاری اصلی ایران در منطقه خلیج فارس است، اما با مراجعه به آمار تجارت می‌توان دریافت که جریان‌های تجاری میان دو طرف هم برای صادرات و هم واردات تحت تأثیر تغییرات و تنش‌های سیاسی بین دو کشور است که بخشی از آن عمدتاً به دلیل ماهیت روابط آمریکا و امارات به وجود

می‌آید (Zweiri & Abusharar, 2022: 66).

تجارت دوجانبه

از سال ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۰ که دولت یازدهم و دوازدهم در ایران مدیریت امور را در دست داشت، امارات همواره شریک دوم واردات و سوم صادرات ایران بود. بیشترین حجم واردات و صادرات کالا از امارات در این دوره مربوط به سال ۱۳۹۲ است که بدترین تراز تجاری برای ایران را رقم زد. از ابتدای انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۹۵ نیز حجم مبادلات تجاری بین دو طرف تحت تأثیر امضای برجام و رفع برخی تحریم‌ها برای اولین بار مثبت می‌شود که میزان واردات از امارات نزدیک به ۷ میلیارد دلار و میزان صادرات نزدیک به ۸ میلیارد دلار و تراز تجاری برای ایران بیش از ۱ میلیارد دلار است. این موضوع تحت تأثیر برجام، فضای تنفسی برای اقتصاد ایران فراهم کرده بود. دور اول ریاست جمهوری ترامپ در سال ۱۳۹۶ نیز حجم مبادلات تجاری نسبت به سال قبل افزایش یافته بود، اما در سال ۱۳۹۷ بعد از خروج آمریکا از برجام و تشدید تنش سیاسی میان دو کشور، هر چند حجم مبادلات تجاری نسبت به سال‌های قبل کاهش و تراز تجاری به نفع امارات منفی شده بود، اما همچنان امارات جایگاه قبلی خود را به‌عنوان شریک مهم تجاری ایران حفظ کرده بود. در سال ۱۳۹۸ نیز روابط تجاری دو کشور با تراز منفی تجاری برای ایران با صادراتی حدود نصف واردات ادامه پیدا کرد (مرادی حقیقی، ۱۴۰۲: ۷).

دیپلماسی اقتصادی ایران و امارات متحده عربی: تحلیلی ... ۱۰۷

بر اساس داده‌های مرکز تجارت بین‌الملل، واردات ایران از امارات طی سال‌های متمادی افزایش یافته بود. در حالی که در سال ۲۰۱۱ به ۱۷,۴۴ میلیارد دلار رسیده بود، به دلیل تحریم‌ها در سال ۲۰۱۶ به حدود ۵,۷ میلیارد دلار کاهش پیدا کرد. اما پس از امضای برجام واردات مجدد افزایش، و در سال ۲۰۱۷ به عدد ۸,۱ میلیارد دلار افزایش پیدا کرد. طولی نکشید که این واردات با دور جدید تحریم‌های آمریکا در سال ۲۰۱۸ دوباره کاهش پیدا کرد و به عدد ۵,۷ میلیارد دلار رسید. صادرات ایران به امارات نیز تحت تأثیر تحریم‌ها قرار گرفته بود. این صادرات که در طول افزایش سالانه در سال ۲۰۱۰ به عدد ۴,۵ میلیارد دلار رسیده بود، در چهار سال بعد از آن کاهش پیدا کرد اما بعد از امضای برجام صادرات ایران به امارات افزایش یافت و در سال ۲۰۱۶ به ۷,۴ میلیارد دلار رسید. با این حال این بازگشت طولی نکشید زیرا با اعمال تحریم‌های جدیدی در سال ۲۰۱۸ کاهش پیدا کرد و به عدد ۵,۹ میلیارد دلار رسید (Zweiri & Abusharar, 2022: 66-67). همچنین بر اساس گزارش سازمان توسعه و تجارت ایران در سال ۲۰۱۸، امارات متحده عربی، سومین بازار بزرگ صادراتی ایران برای تجارت غیرنفتی در نیمه اول سال ۲۰۱۸ بود و دومین سهم بازار را داشت. عمده محصولات وارداتی از ایران به امارات سوخت‌های معدنی، چدن، فولاد و میوه بود و در مقابل، عمده محصولات صادراتی امارات به ایران، خودرو، وسایل مکانیکی، وسایل برقی، مروارید و فلزات گران‌بها را شامل می‌شد. این

وزن قابل توجه امارات در تجارت خارجی ایران را، عمدتاً با موقعیت استراتژیک امارات، به ویژه امارت دبی به عنوان یک بخش ویژه تجاری در خلیج فارس می توان در نظر گرفت (Coville, 2019: 3-4). در مجموع، علی رغم حجم گسترده تبادلات اقتصادی میان ایران و امارات، به دلیل همراهی امارات با تحریم های اقتصادی علیه ایران، کاهش چشمگیری در روابط اقتصادی و تجاری میان ایران و امارات به وجود آمده است. اتخاذ رویکرد فوق از سوی امارات و همراهی این کشور با سیاست های ایالات متحده، باعث کاهش انگیزه های سرمایه گذاری از طرف تجار و بازرگانان ایرانی مستقر در امارات برای معامله با ایران شده است. در ادامه به شکل مشخص تری میزان واردات و صادرات کشورهای فوق در سال های مختلف مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

بر اساس آمار سازمان توسعه و تجارت ایران در سال ۲۰۱۸، امارات متحده عربی در میان همسایگان، شریک تجاری اصلی ایران محسوب می شود. در ابتدای سال ۲۰۱۸، امارات به عنوان سومین بازار بزرگ صادرات غیرنفتی ایران و دومین شریک بزرگ وارداتی ایران بود (Zweiri & Abusharar, 2022: 65-66). در آمار معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه برای ده ماهه اول سال ۱۳۹۸، مجموع میزان صادرات غیرنفتی کشور (به استثنای نفت خام، نفت کوره و نفت سفید و همچنین بدون صادرات از محل تجارت چمدانی)، بالغ بر ۱۱۵،۳۴۸ هزار تن به ارزش ۳۵،۵۱۴ میلیون دلار بود که از این مقدار، کشور

دیپلماسی اقتصادی ایران و امارات متحده عربی: تحلیلی ... ۱۰۹

امارات متحده پس از چین، عراق و ترکیه، در جایگاه چهارم قرار داشت که با ۳,۷۷۷ میلیون دلار و سهم ۱۰,۶۵ درصد را به خود اختصاص داده بود. همچنین در بین کشورهای عمده طرف معامله واردات، پس از چین، امارات جایگاه دوم را با ۷,۰۶۵ میلیون دلار با سهم ۱۹,۵۸ درصد به خود اختصاص داده بود (معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه، ۲۱ بهمن ۱۳۹۸). در آمار مقدماتی مقایسه‌ای صادرات قطعی کالاهای غیرنفتی ایران (بدون احتساب نفت و تجارت چمدانی) در بخش صادرات در سال ۱۳۹۹ نیز، بعد از چین و عراق، امارات در رتبه سوم قرار داشت. این آمار شامل ۴,۶۶۲ میلیون دلار و سهم ۱۳,۳۲ درصد در بخش معاملات وارداتی به ایران می‌شود. در بخش واردات دوازده ماهه ۱۳۹۹ بعد از چین، امارات در رتبه دوم با سهمی ۹,۷۵۸ میلیون دلار و ۲۵,۰۹ درصد قرار داشته است (معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه، ۱۸ اردیبهشت ۱۴۰۰).

بررسی تجارت ایران با امارات متحده عربی طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۱ نشان می‌دهد که روند صادرات کشور تحت تأثیر تحریم‌ها، روندی نزولی داشته است. علاوه بر این، روند فزاینده رشد وزن صادرات نسبت به رشد ارزش صادرات پس از سال ۱۳۹۸ تا سال ۱۳۹۹ نشان از ارائه تخفیف‌هایی با هدف توسعه صادرات دارد. رشد ارزش و وزن صادرات (رشد حدود ۸/۳ درصدی در وزن و ۲۷/۶ درصدی در ارزش) در سال ۱۴۰۰ نشان از توسعه روند تجارت ایران با امارات در هر دو

سطح دارد. اما بررسی روند واردات ایران طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که با خروج آمریکا از برجام و آغاز فرایند تحریم‌ها، هم ارزش و هم وزن واردات روندی صعودی را آغاز کرده بود. این روند از سال ۱۳۹۹ با کاهش محدودیت‌های ناشی از همه‌گیری کرونا ادامه پیدا کرد. اما از سال ۱۴۰۰، با شتاب بسیار کمتری رشد داشته است؛ از سال ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۰ وزن واردات ۱۴۷/۶ درصد و ارزش آن ۶۹/۴ درصد رشد داشته است؛ اما در سال ۱۴۰۱ رشد حدود ۳/۳ درصدی در وزن و ۱۱/۲ درصدی در ارزش واردات ایران از امارات به ثبت رسیده است (مرادی حقیقی، ۱۴۰۲: ۹-۷).

امارات در سال ۱۴۰۱ نیز، نخستین مبدأ ورودی کالا به کشور بوده و حجم واردات از این کشور به ایران بالغ بر ۱۸,۴ میلیارد دلار برآورد شد. همچنین در این سال، چهارمین مقصد کالای صادراتی ایران را به خود اختصاص داد که ۵,۸ میلیارد دلار کالا و خدمات از ایران به این کشور صادر شده است (اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، ۱۲ اردیبهشت ۱۴۰۲). پس از بهبود نسبی روابط دو کشور و تعاملات دیپلماتیک که در ادامه توضیح داده خواهد شد، امارات اقداماتی را برای تسهیل روابط تجاری ایران انجام داد و با آزادسازی ۷۰۰ میلیون دلار از دارایی‌های مسدود شده ایران، تنش را به سمت صفر حرکت داد. در طول سال ۲۰۲۳ سایر محدودیت‌ها نیز کاهش پیدا کرد، برخی از بانک‌های امارات شروع به افتتاح حساب بانکی برای ایرانیان کردند و

برخی از شرکت‌های ایرانی دوباره فعال شده و شرکت‌های جدیدی نیز راه اندازی شدند (Ramezani Bonesh, 9 November 2023).

در سال مالی منتهی به مارس ۲۰۲۴ نیز، میزان واردات کالای ایران از امارات ۲۰,۸ میلیارد دلار بوده است که این کشور را به بزرگ‌ترین منبع واردات ایران تبدیل کرد. در همین بازه زمانی، امارات با صادرات ۶,۶ میلیارد دلار کالا، سومین مقصد صادراتی ایران بود (Reuters, 30 April 2024). در هفت ماهه نخست سال ۲۰۲۴ نیز، ارزش تجارت غیرنفتی ایران و امارات ۱۶,۲ میلیارد دلار را نشان می‌دهد (Tehran Times, 3 November 2024) و در نهایت طی ۱۰ ماهه فروردین تا انتهای دی ۱۴۰۳، میزان صادرات ایران به امارات با ارزش ۵,۹۶۱ میلیون دلار و با سهم ۱۲,۴۸ و با واردات به میزان ۱۶,۹۶۰ میلیون دلار و سهم ۳۰,۲۳ همچنان در بین ۵ شریک اصلی ایران قرار دارد (گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱ بهمن ۱۴۰۳). در دو جدولی که در ادامه می‌آید، میزان واردات و صادرات ایران و امارات طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲ به خوبی نشان داده خواهد شد.

با در نظر گرفتن آمارهایی که در جداول آمده است، به خوبی مشخص می‌شود که علی‌رغم حجم بالای روابط اقتصادی و تجاری میان ایران و امارات در طول ۱۰ سال گذشته، به چه میزان این روابط تحت تأثیر تنش‌های سیاسی و دیپلماتیک، اختلافات منطقه‌ای و عوامل فرا منطقه‌ای از جمله روابط امارات با آمریکا و مسئله تحریم‌های ایران است.

۱۱۲ فصلنامه معاملات دیپلماتیک

در این رابطه با نگاهی به آمار واردات و صادرات در سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ به خوبی مشخص می‌شود که پس از توافق برجام و بهبود روابط ایران با غرب، روابط ایران و امارات نیز رو به بهبود رفت و حجم تبادل کالا افزایش یافته بود.

جدول شماره ۱: میزان صادرات ایران به امارات به غیر از کالاهای نفتی (بدون احتساب میعانات گازی و تجارت چمدانی) طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲

سال	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	سهم وزنی به درصد	سهم ارزش دلاری به درصد
۱۳۹۳	۶,۱۲۴	۴,۰۶۴	۷,۵	۱۱,۱۲
۱۳۹۴	۸,۵۶۲	۴,۹۲۶	۱۱,۰۳	۱۳,۸۳
۱۳۹۵	۱۸,۹۷۷	۷,۴۸۱	۱۴,۶۱	۱۶,۹۹
۱۳۹۶	۱۸,۲۲۰	۶,۷۷۱	۱۳,۷۱	۱۴,۴۱
۱۳۹۷	۱۴,۰۱۳	۵,۹۹۱	۱۱,۸۸	۱۳,۴۳
۱۳۹۸	*****	۴,۳۶۸	*****	۱۰,۵۴
۱۳۹۹	*****	۴,۵۶۷	*****	۱۳,۱۰
۱۴۰۰	*****	۴,۵۱۷	*****	۹,۳۳
۱۴۰۱	*****	۶,۲۰۳	*****	۱۱,۴۶
۱۴۰۲	*****	۶,۷۱۵	*****	۱۳,۴۰

گمرک جمهوری اسلامی ایران، آمار سالانه، تاریخ مراجعه ۱۴۰۳/۱۱/۲۳.
 * خانه‌هایی که با علامت * پر شده‌اند به این معنا است که در گزارش گمرک، میزان وزن کالا در آن سال ارائه نشده است.

جدول شماره ۲: میزان واردات امارات به ایران به غیر از کالاهای نفتی (بدون احتساب میعانات گازی و تجارت چمدانی) طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲

سال	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	سهم وزنی به درصد	سهم ارزش دلاری به درصد
۱۳۹۳	۸,۳۴۳	۱۲,۲۲۴	۱۹,۴	۲۲,۸۶
۱۳۹۴	۶,۱۶۷	۷,۷۶۵	۱۷,۵۴	۱۸,۶۹
۱۳۹۵	۴,۴۷۱	۶,۴۰۷	۱۳,۳۹	۱۴,۶۷
۱۳۹۶	۶,۹۲۱	۱۰,۰۵۹	۱۷,۸۱	۱۸,۴۷
۱۳۹۷	۳,۸۴۳	۶,۶۱۸	۱۱,۸۸	۱۵,۳۳
۱۳۹۸	*****	۸,۹۷۹	*****	۲۰,۳۶
۱۳۹۹	*****	۹,۷۵۴	*****	۲۵,۰۸
۱۴۰۰	*****	۱۶,۵۲۸	*****	۳۱,۱۹
۱۴۰۱	*****	۱۸,۵۵۳	*****	۳۰,۶۷

گمرک جمهوری اسلامی ایران، آمار سالانه، تاریخ مراجعه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳
 * خانه‌هایی که با علامت * پر شده‌اند به این معنا است که در گزارش گمرک، میزان وزن کالا در آن سال ارائه نشده است.

همچنین پس از خروج آمریکا در دوره اول ریاست جمهوری ترامپ، از سال ۱۳۹۷ مجدد حجم تبادلات کالا میان ایران و امارات کاهش پیدا کرد. هر چند میزان در هم تنیدگی اقتصاد این دو کشور باعث می‌شود که حتی در بدترین دوره‌هایی که تنش‌های سیاسی تجربه می‌شود، باز هم امارات جزء شرکای اول تا سوم اقتصادی ایران باشد. اما از سال ۱۳۹۹ و به‌ویژه پس از وخیم شدن شرایط امنیتی در خلیج فارس

که متعاقب انفجار یک کشتی صورت گرفته بود، امارات رویکردش را در قبال ایران تغییر داد و گفتگوهایی میان طرفین صورت گرفت که پس از گذشت چندی از آن، حدود ۷۰۰ میلیون دلار از پول‌های بلوکه شده ایران در امارات آزاد شد.

در راستای گسترش مجدد روابط اقتصادی امارات با ایران، این کشور نقش مهمی در انتقال پول غیر تحریمی با ایران ایفا کرد. این شامل امکان فعالیت دو بانک بزرگ صادرات و ملی ایران در امارات و همچنین شرکت‌های صرافی برای انجام معاملات غیرتجاری از جمله روادید ایرانی‌هایی مقیم امارات می‌شود (Baharoon & Vatanka, 21 June 2023). علاوه بر عوامل سیاسی و امنیتی در تغییر رویکرد امارات نسبت به ایران، مسائل دیگری نیز در طول سال‌های گذشته تأثیر داشت که می‌توان به آسیب‌های وارده شده به اقتصاد در اثر گسترش ویروس کووید ۱۹ و همچنین کاهش تبادلات نفتی و مشتقات آن به دلیل حمایت از محیط‌زیست اشاره کرد که می‌توانست رشد باثبات و پایدار امارات را به عنوان هاب اقتصادی منطقه مورد تهدید قرار دهد.

چالش‌ها و فرصت‌ها در دیپلماسی اقتصادی میان ایران و امارات

روابط اقتصادی ده سال گذشته ایران و امارات، مشخص خواهد کرد که این مبادلات تجاری تحت تأثیر تنش‌های دیپلماتیک فزاینده بین دو کشور قرار گرفته است. از سال ۲۰۱۱، امارات همان تحریم‌هایی که

سازمان ملل و ایالات متحده علیه ایران اعمال کرده بودند را اعمال کرد تا ایران را مجبور به متوقف کردن برنامه غنی‌سازی اورانیوم کند (Coville, 2019: 6). همراهی سیاست‌های تحریم امارات با غرب علیه ایران نیز شکل‌های مختلفی داشت که عبارت‌اند از؛ محدود کردن و عدم تمدید صدور مجوز اقامت برای ایرانیان و ایجاد محدودیت‌هایی برای فعالیت‌های بانکی و مالی مرتبط با معاملات با ایران در سیستم بانکی و مالی امارات. این امر موانعی را برای شرکت‌های مستقر در امارات ایجاد کرده بود که عملیات مالی و تجاری با ایرانیان انجام می‌دهند (Zweiri & Abusharar, 2022: 66-67). با نگاهی به بودجه دفاعی امارات، تلاش برای حفظ و افزایش امنیت از سوی این کشور به خوبی مشخص می‌شود. به عنوان مثال؛ در سال ۲۰۲۳ این بودجه ۲۳,۲ میلیارد دلار برآورد شده است که سومین بودجه دفاعی بزرگ در خاورمیانه است که بخش قابل توجهی از آن به پدافند هوایی اختصاص یافته بود. این سرمایه‌گذاری‌های دفاعی یک هدف اصلی دارد؛ اینکه در مقابل قدرت ایران و شرکای منطقه‌ای آن از جمله حوثی‌های یمن، بازدارندگی ایجاد شود (Baharoon & Vatanka, 21 June 2023). اما تغییر رویکرد امارات برای برقراری روابط مجدد با ایران و گسترش مبادلات، نه تنها برای هر یک از این کشورها منافع زیادی خواهد داشت، بلکه به نفع کل منطقه خواهد بود و البته هزینه‌های احتمالی ایالات متحده را نیز در منطقه کاهش خواهد داد. گسترش روابط دوستانه در خاورمیانه از آن جهت

برای آمریکا بهتر خواهد بود که می‌تواند با تمرکز بیشتر به آسیای شرقی، توجه بیشتری بر کنشگری چین به عنوان اصلی‌ترین رقیب خود در جهان داشته باشد.

جدای از چالش‌های موجود و محتمل در روابط ایران و امارات، فرصت‌هایی نیز در زمینه اقتصادی برای هر دو کشور وجود دارد که با اتخاذ سیاست‌های درست می‌توانند از آن بهره‌مند شوند. امارات متحده در چشم‌انداز کلان خود تا سال ۲۰۳۰ اولویت‌های اقتصادی که برای خود ترسیم کرده است عبارت‌اند از: ۱. شکل‌دهی به محیط کسب و کار، بازار کارآمد و ادغام شده در اقتصاد جهانی، ۲. ترسیم سیاست مالی منسجم که در برابر شوک‌های اقتصادی منعطف باشد، ۳. شکل‌دهی به محیط منعطف باز برای بازارهای مالی و پولی به گونه‌ای که تورم قابل مدیریت باشد، ۴. بهبود بهره‌وری نیروی کار، ۵. توسعه زیرساخت‌های کافی و منعطف جهت حمایت رشد اقتصادی، ۶. نیروی کار ماهر و ۷. توانمندسازی بازارهای مالی به گونه‌ای که قادر به تأمین مالی بخش‌ها و پروژه‌های اقتصادی باشد (The UAE Government porta, 5 September 2023). همچنین طبق گزارش خبرگزاری کار ایران، امارات از سال ۲۰۲۰ با موضوع اکسپو، دبی را به عنوان قطب دنیای مدرن جدید معرفی کرد و با طرح مباحثی مثل متاورس و فناوری‌های جدید، برای تبدیل شدن به یکی از قطب‌های هوش مصنوعی و دیجیتال برنامه‌ریزی کرده است. در کشورمان نیز در زمینه اقتصاد و فناوری

دیجیتال و همچنین رمز ارزها در سال‌های اخیر کارهای بزرگی انجام شده است و توانمندی‌های ویژه‌ای وجود دارد. باید از این فضا به شکل همکاری‌های مشترک به نحو احسن بهره برد (خبرگزاری کار ایران، ۶ تیر ۱۴۰۱). در این زمینه ایران می‌تواند با گسترش فزاینده دیپلماسی اقتصادی با امارات، در افق ۵ تا ۱۰ ساله، با توجه به مرزهای مشترک و از طریق ترانزیت کالا از شمال_جنوب و اروپای شرقی، در کنار اینکه جزء شرکای اصلی اقتصادی امارات خواهد شد، هم هزینه تبادل کالا از امارات به کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز را کاهش می‌دهد و هم خود از مزایای آن بهره‌مند می‌شود.

تقویت همکاری‌های ایران و امارات در حوزه انرژی در قالب اوپک و بخش پتروشیمی نیز برای دو طرف می‌تواند مفید باشد. ایران تا سال ۲۰۲۶ به ۷۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری برای بهبود تولیدات پتروشیمی نیاز دارد. صنعت نفت، گاز و برق ایران نیز در مجموع به بیش از ۱۲۵ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری نیاز دارد که صندوق‌های مالی قدرتمند امارات می‌توانند نقش مهمی در این زمینه ایفا کنند. هر دو کشور می‌توانند با افزایش همکاری در تولید انرژی‌های تجدید پذیر، اکتشافات، خرید سهام در حوزه انرژی، توسعه زیرساخت‌ها، تجهیزات و همکاری در بسترهای علمی یکدیگر بهره ببرند (Ramezani (Bonesh, 9 November 2023). گردشگری نیز می‌تواند در جهت پیوند میان دو کشور در نظر گرفته شود. طبق توافق میان دو کشور در زمان

دولت سیزدهم ایران، قرار شد پروازهای هفتگی افزایش پیدا کند که توسط خطوط هوایی اتحاد، فلای دبی و ایر عربیا انجام شود. همچنین دولت امارات به ایران ایر، ماهان ایر، هواپیمای ایران آسمان، کاسپین، کیش ایر و تابان ایر اجازه پرواز به امارات را داده است (Baharoon & Vatanka, 21 June 2023). نفوذ و نقش ایرانیان دیاسپورای مقیم امارات نیز می‌تواند بستری برای افزایش تجارت متقابل باشد، زیرا نزدیک به ۵۰۰ هزار ایرانی در امارات زندگی می‌کنند. بر اساس برخی برآوردها تجار ایرانی بیش از ۲۰۰ میلیارد دلار در امارات سرمایه‌گذاری کرده‌اند. مهاجران ایرانی در دبی مصرف‌کنندگان خوبی برای محصولات ایرانی هستند و انتظار می‌رود که به ایران در احیای طرح‌های سرمایه‌گذاری در امارات کمک کنند (Ramezani Bonesh, 9 November 2023).

در دولت دوازدهم ایران به ریاست حسن روحانی، نشست‌هایی برای توسعه روابط با همسایگان برگزار شده بود که راهکارهای موجود را مورد بررسی قرار دادند و در دومین نشست دولت در رابطه با توسعه همکاری با همسایگان در شهریور ماه ۱۳۹۹، رئیس‌جمهور برقراری روابط صمیمانه با همه همسایگان برای توسعه کل منطقه را امری ضروری و تلاش در این زمینه را لازم دانستند. در این سخنرانی رئیس‌جمهور تقویت رفت و آمد میان ملت‌های منطقه و توسعه گردشگری، سرمایه‌گذاری‌های مشترک و گسترش همکاری‌های بانکی

و مالی میان همسایگان را گامی مهم و ارزنده در مسیر تقویت بیش از پیش روابط خواند (پایگاه اطلاع‌رسانی ریاست جمهوری، ۱۰ شهریور ۱۳۹۹). همچنین پس از روی کار آمدن دولت سیزدهم به ریاست سید ابراهیم رئیسی، دولت موفق شد گزینه‌های سیاست خارجی ایران را از طریق سیاست نوپای همسایگی متنوع سازی کند. دولت سیزدهم اهداف سیاست خارجی خود را در چارچوب آنچه به‌عنوان سیاست همسایگی شناخته می‌شود که بر تقویت روابط عمدتاً اقتصادی با همسایگان و قدرت‌های غیر غربی بود، تشریح کرد. این جهت‌گیری در سیاست خارجی نتایج مختلفی از جمله عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای، عضویت در بریکس (Tehran Times, 4 July 2022) و احیای روابط ایران و عربستان پس از چند سال قطع روابط را حاصل کرد که جدای از رقابت و تنش میان دو کشور، بر پیچیدگی امنیت منطقه نیز افزوده بود. در کنار آنکه توافق ایران و عربستان به‌عنوان دو کشور مهم و تأثیرگذار در کنار بهره‌مندی طرفین از ایجاد صلح بر سطح روابط در منطقه تأثیرگذار بود (سیمبر و موسوی کردمیری، ۱۴۰۲: ۵۹)، بر روابط ایران با دیگر کشورهای عربی از جمله امارات متحده عربی، مصر و بحرین نیز تأثیر مثبت داشته است. پس از بازسازی روابط ایران و عربستان بعد از هفت سال، روابط ایران و امارات نیز در حوزه‌های سیاسی، دیپلماتیک و اقتصادی افزایش پیدا کرد و سطوح همکاری اقتصادی نیز به شکل ساختارمند رو به بهبود است.

در سفر وزیر اقتصاد دولت سیزدهم ایران به امارات و دیدار با همتای اماراتی خود، تقویت همکاری و سرمایه‌گذاری در بخش‌ها و فعالیت‌های مرتبط با گردشگری، تجارت، انرژی‌های سنتی و انرژی‌های تجدید پذیر و صنعت، تحقیق و توسعه، نوآوری نهادی، تبادل دانش در بازارهای مالی، کارآفرینی، کشاورزی و هوانوردی را مورد تأکید قرار دادند (UAT Ministry of Economy, 2 May 2024). برخی از شرکت‌ها و بانک‌های ایرانی نیز به دلیل وجود تحریم‌ها که فعالیت‌های بین‌المللی آن‌ها را محدود می‌کند، از متولیان و نمایندگان آنها در امارات استفاده می‌کنند تا برای تراکنش‌های فرامرزی از محدودیت‌ها عبور کنند (Kerr & bozorgmehr, 10 September 2023). در این رابطه هر چند امارات برای تقویت و افزایش روابط دوجانبه از مسیرهای مختلفی تلاش خواهد کرد، اما همچنان از سازوکارهای تحریم غرب ریسک می‌کند. کوتاه سخن اینکه، تحقق اهداف مشترک بین ایران و امارات در زمینه‌های انرژی، زیرساخت، گردشگری، محیط‌زیست، ترانزیت کالا و در مجموع تمامی حوزه‌هایی که می‌تواند منافع اقتصادی را برای دو کشور در برداشته باشد، نیازمند دیپلماسی اقتصادی مؤثر و کارآمد است که تلاش مضاعف مسئولان و بخش‌های مختلف از جمله وزارت خارجه، و وزارت اقتصاد و دارایی را می‌طلبد. در چنین شرایطی در کنار اینکه دیپلماسی اقتصادی دوجانبه می‌تواند منافع اقتصادی قابل توجهی را برای دو کشور فراهم کند، جدای از کاهش هزینه‌های اقتصادی در این

زمینه، منجر به کاهش تنش‌های سیاسی و امنیتی نیز خواهد شد. زیرا مشارکت اقتصادی هدفمند می‌تواند وابستگی متقابل اقتصادی را به وجود بیاورد و در راستای وابستگی متقابل، کاهش اختلافات را به دلیل اینکه هرگونه کاهش روابط اقتصادی برای طرفین هزینه آور است، شاهد خواهیم بود.

نتیجه‌گیری

دیپلماسی اقتصادی به عنوان یکی از ابزارهایی مهم و کارآمد سیاست خارجی در دنیای امروز، نقش تأثیرگذاری در ایجاد و گسترش روابط با جهان پیرامون دارد. این نوع از دیپلماسی که ذیل سیاست خارجی و در راستای اهداف کلان آن قرار می‌گیرد، تمامی سازوکارهای مرتبط به مسائل اقتصادی، تجاری و مالی را شامل می‌شود و از این طریق اهداف و منافع کشورها و دیگر بازیگران را در عرصه سیاسی-اقتصادی احیا کرده و یا گسترش می‌دهد. مقاله حاضر که دیپلماسی اقتصادی دوجانبه در روابط ایران و امارات متحده عربی در طول سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳ را مورد بررسی قرار داده است، با طرح این سؤال که؛ دیپلماسی اقتصادی در روابط ایران و امارات متحده عربی در دوره ۲۰۱۵-۲۰۲۳ چگونه نمود یافته است؟ به برخی از مهم‌ترین مسائل و چالش‌های سیاسی و امنیتی در روابط ایران و امارات در طول زمان بررسی پژوهش پرداخته است که نه تنها مشکلات مقطعی نبوده‌اند، بلکه جدای از ریشه تاریخی در روابط دوجانبه، از یک سو تحت تأثیر تحولات منطقه‌ای است و از

سوی دیگر، تأثیر سیاست‌های کشورهای منطقه‌ای و بین‌المللی که همواره نقش مؤثر و مستقیم این تحولات بر شاخص تبادلات اقتصادی ایران و امارات به وضوح مشخص بوده است. از جمله این موارد می‌توان به اختلاف امارات با ایران بر سر مالکیت جزایر سه گانه ایرانی، مخالفت امارات با برنامه هسته‌ای و موشکی ایران، اختلاف نظر و تضاد منافع دو کشور در مهم‌ترین تحولات جاری منطقه‌ای در طول دوره پژوهش که جنگ یمن و جنگ سوریه را شامل می‌شود و در نهایت نقش سیاست‌های عربستان و نزدیکی روابط امارات با ایالات متحده و تأثیر این عوامل بر روابط دوجانبه بوده است. بررسی شاخص‌های اقتصادی، تجاری و مالی میان ایران و امارات حول محور صادرات و واردات نشان می‌دهد که علی‌رغم حجم گسترده تبادلات اقتصادی در زمینه‌های مختلف و به‌ویژه میزان وابستگی بیشتر ایران به امارات، نسبت به وابستگی امارات به ایران، این ارتباط همواره تحت تأثیر فضای سیاسی حاکم میان دو طرف بوده است. به‌نوعی که هرگاه از نظر سیاسی و امنیتی تنش‌های موجود میان دو کشور در مرحله و خیمی شکل می‌گرفت، رابطه اقتصادی نیز کاهش یافته و هرگاه تنش‌ها بنا به دلایل مختلف از جمله گفتگو میان سران برای تنش‌زدایی یا سیاست‌های کشورهای منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای از جمله عربستان و ایالات متحده با ایران روند رو به بهبودی را نشان می‌داد، روابط امارات با ایران نیز رو به دوستی و نزدیکی می‌گراید. هر چند علی‌رغم تمامی اختلافات و تنش‌های موجود حتی در بدترین

دیپلماسی اقتصادی ایران و امارات متحده عربی: تحلیلی ... ۱۲۳

شرایط نیز، به دلیل وابستگی هر دو کشور به اقتصاد یکدیگر، به‌ویژه از سوی ایران، امارات جز سه تا پنج شریک اول تجاری ایران بود و ایران نیز جزء شرکای مهم امارات لحاظ شده است. کوتاه سخن اینکه با وجود اختلافات فراوان، اما به دلیل نزدیکی جغرافیایی و وابستگی اقتصادی میان دو طرف، از طریق دیپلماسی اقتصادی فعال و کارآمد، کشورهای فوق می‌توانند در زمینه‌های مختلفی چون انرژی‌های سنتی و تجدیدپذیر، گردشگری، محیط زیست، فناوری‌های نوین، مسئله لجستیک و ترانزیت کالا و تمامی مسائلی که ذیل سیاست‌های دیپلماسی اقتصادی قرار می‌گیرد، در کنار اینکه با گسترش حوزه‌های همکاری منافع حداکثری را به دست بیاورند، بتوانند میزان تنش‌های سیاسی و امنیتی را به مرور زمان کاهش داده و به‌عنوان همسایه یکدیگر نه تنها تصویری از تهدید نسبت به هم نداشته باشند، بلکه تمامی فرصت‌های بالقوه را به فعل تبدیل کنند.

منابع

- جانسیز، احمد و اعجازی، احسان. (۱۴۰۲). تثبیت حاکمیت ایران بر جزایر سه‌گانه (ابوموسی، تنب بزرگ، تنب کوچک). *جغرافیا و توسعه* ۲۱ (۷۰): ۲۴۹-۲۶۷.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال. (۱۳۹۵). *کلیات روابط بین‌الملل*. تهران: نشر مخاطب.
- سیمبر، رضا و قربانی، ارسلان. (۱۳۸۸). *دیپلماسی نوین در روابط خارجی؛*

رویکردها و ابزارهای متغیر. روابط خارجی ۸ (۴): ۶۱-۴۳.

سیمبر، رضا و موسوی کردمیری، سیدحسین. (۱۴۰۲). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دولت رئیسی (بر اساس مدل پیوستگی جیمز روزنا). کتاب مجموعه مقالات دومین همایش ملی سیاست خارجی ایران. دانشگاه شهید باهنر کرمان و انجمن علوم سیاسی ایران. ۶۳-۵۱.

عباسی، ابراهیم و خسروی، مصطفی. (۱۳۹۸). مناسبات جمهوری اسلامی ایران و امارات: همکاری اقتصادی و واگرایی سیاسی (۲۰۲۰-۱۹۹۰). روابط خارجی ۱۳ (۴۱): ۶۵-۳۷.

کوهکن، علیرضا و مختاری، مجید. (۱۴۰۳). نقش اقتصاد و روابط تجاری دوجانبه در سیاست خارجی امارات متحده عربی در قبال جمهوری اسلامی ایران از ۱۹۹۲ تا ۲۰۲۲. سیاست خارجی ۳۸ (۱): ۱۱۴-۸۷.

مرادی حقیقی، فائزه. (۱۴۰۲). رصد تحولات اقتصادی کشورهای اصلی طرف تجاری (توسعه روابط تجاری ایران و امارات متحده عربی). تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.

نیاکویی، سید امیر و اعجازی، احسان. (۱۳۹۵). واکاوی بحران امنیتی در یمن؛ علل و زمینه‌ها. تحقیقات سیاسی و بین‌المللی ۸ (۲۸): ۶۲-۳۹.

سایت‌ها:

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران. (۱۲ اردیبهشت ۱۴۰۲). استراتژی تقویت روابط تجاری منطقه‌ای از سوی اتاق بازرگانی تهران: اتاق بازرگانی تهران از هفت اتاق بازرگانی امارات برای حضور در ایران دعوت کرد، تاریخ مراجعه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۱، قابل دسترس در:

<https://news.tccim.ir/?76175>

دیپلماسی اقتصادی ایران و امارات متحده عربی: تحلیلی ... ۱۲۵

خبرگزاری کار ایران. (۶ تیر ۱۴۰۱). نشست هم‌اندیشی اتاق بازرگانی ایران و امارات با متخصصان بانکی برگزار شد/عزم ملی برای صادرات میلیون دلاری، تاریخ مراجعه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۱، قابل دسترس در:

<https://www.ilna.ir/fa/tiny/news-1247823>

رسانه تصمیم سازان اقتصاد ایران، مسیر اقتصاد. (۱۹ شهریور ۱۴۰۲). نظام پرداخت بین‌المللی در تجارت ایران و امارات تغییر می‌کند؟، تاریخ مراجعه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰، قابل دسترس در:

[/https://masireqtasad.ir/162947](https://masireqtasad.ir/162947)

پایگاه اطلاع‌رسانی ریاست جمهوری. (۱۰ شهریور ۱۳۹۹). دومین جلسه توسعه همکاری با همسایگان، تاریخ مراجعه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰، قابل دسترس

<https://president.ir/fa/117045> در:

گمرک جمهوری اسلامی ایران. (۱ بهمن ۱۴۰۳). گزارش آمار تجارت خارجی کشور طی ده ماهه سال ۱۴۰۳، واحد آمار و فراوری داده؛ دفتر آمار و پردازش اطلاعات گمرکی، تاریخ مراجعه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳، قابل دسترس در:

[file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/tahlil%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/tahlil%20(5).pdf)

گمرک جمهوری اسلامی ایران، آمار سالانه؛ سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲ (به تفکیک سال)، تاریخ مشاهده: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳، قابل دسترس در:

https://irica.ir/web_directory/55335

معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه. (۱۸ اردیبهشت ۱۴۰۰). آمار مقدماتی تجارت خارجی ایران طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۹، تاریخ مراجعه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳، قابل دسترس در:

<https://economic.mfa.ir/portal/newsview/637199>

معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه. (۲۱ بهمن ۱۳۹۸). چکیده
آمار تجارت خارجه جمهوری اسلامی ایران (ده ماهه اول ۱۳۹۸)، تاریخ
مراجعه: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳ قابل دسترس در:
<https://economic.mfa.ir/portal/newsview/572807>

References

- Ahmed, Bashir. (24 November 2018). *Accelerating Economic Diplomacy*, Financial Express, <https://thefinancialexpress.com.bd/views/analysis/accelerating-economic-diplomacy-1542985529>
- Al-Kwtbi, Ebtessam. (May 2018). *The Middle East's New Battle Lines*, European Council on Foreign Relations, https://ecfr.eu/special/battle_lines/uae
- Baharoon, Mohammed & Vatanka, Alex. (21 June 2023). *Iran and the (P)GCC Connectivity Agenda: Implication for Washington's Iran Policy*, Middle East Institute, <https://mei.edu/publications/iran-and-gcc-connectivity-agenda-implication-washingtons-iran-policy>
- Baranay, Pavol. (2009). *Modern Economic Diplomacy, Actual Problems of Economics*, Publications of Diplomatic Economic Club, https://www.dec.lv/mi/Baranay_Pavol_engl.pdf
- Barston, Ronald. P. (2019). *Modern Diplomacy 5th Edition*. London: Rautledge, <https://doi.org/10.4324/9781351270090>
- Coville, Thierry. (2019). *Update on Trader relations Between UAT/Iran and Qatar/Iran*, Observatoire of Arab-Muslim World and Sahel, <https://ww2.frstrategie.org/sites/default/files/documents/programmes/observatoire-du-monde-arabo-musulman->

[et-du-sahel/publications/en/201915.pdf](https://doi.org/10.1017/S1474745604001600)

Hocking, Brian. (2004). Changing the terms of trade policy making: from the 'club' to the 'multistakeholder' model. *World Trade Review*.3(1):3-26.
<https://doi.org/10.1017/S1474745604001600>

Jonsson, Christer & Hall, Martin. (2005). *Essence of Diplomacy*, London: Palgrave Macmillan,
<https://doi.org/10.1057/9780230511040>

Kerr, Simeon & Bozorgmehr, Najneh. (10 September 2023). *UAT boosts Trade with Iran after eased Restrictions on Business activity*, Financial Times,
<https://www.ft.com/content/17dd5d96-d8d5-4f1c-887c-e322d9931855>

Okano-Heijmans, Maaïke. (2011). Conceptualizing Economic Diplomacy: Rhe Crossroads of International Relations, Economics, IPE and Diplomatic Studies, *Hague Journal of Diplomacy*: V6 pp 7-36. :
<https://www.researchgate.net/publication/233659639>

Pereira de Sousa, Jaime. (2019). *Economic Diplomacy A Critical Analysis, Conferral of Master in Economics, ISCTE Business School*, Economics Department. Instituto Universitario Lisbon,
https://repositorio.iscte-iul.pt/bitstream/10071/18985/1/master_jaime_pereira_sousa.pdf

Ramezani Bonesh, Farzad. (9 November 2023). *UAT-Iran 2023/24 Bilateral Trade, Status, and Prospects, Middle East Briefing*,
<https://www.middleeastbriefing.com/news/uae-iran-2023-24-bilateral-trade-status-and-prospects/>

Reuters. (30 April 2024). *UAT-Iran joint Economic Commission Convenes for First time in 10 years*,

<https://www.reuters.com/world/middle-east/uae-iran-joint-economic-commission-convenes-first-time-10-years-2024-04-30/>

Tehran Times. (3 November 2024). *Iran_UAT 7-month non-oil trade stands at \$16.2 b*, <https://www.tehrantimes.com/news/505797/Iran-UAE-7-month-non-oil-trade-stands-at-16-2b>

Tehran Times. (4 July 2022). *Neighborhood Policy Neutralized U.S Sanctions*, <https://www.tehrantimes.com/news/474374/Neighborhood-policy-neutralized-U-S-sanctions>

The United Arab Emirate's Government Portal. (5 September 2023). *Abu Dhabi Economic Vision 2023*, <https://u.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/strategies-plans-and-visions/finance-and-economy/abu-dhabi-economic-vision-2030>

UAT Ministry of Economy. (2 may 2024). *UAT and Iran hold First session of Joint Economic Committee to Promote Cooperation in new economy sectors, Tourism, Transport, entrepreneurship & Renewable Energy*, <https://www.moec.gov.ae/en/-/uae-and-iran-hold-first-session-of-joint-economic-committee-to-promote-cooperation-in-new-economy-sectors-tourism-transport-entrepreneurship-renewable-energy>

Ulrichsen, Kristian Coates. (2021). *Restoring Balance To UAT-Iran Relations*, *The Iranian Studies Unit*, Arab Center for Research & policy Studies, <https://www.dohainstitute.org/en/Lists/ACRPS-PDFDocumentLibrary/Restoring-Balance-to-UAE-Iran->

Relations.pdf

Vakil, Sanam. (2018). *Iran and the (P)Gcc Hedging, Pragmatism and Opportunism, Middle East and North Africa Programme*, <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-09-13-iran-gcc-vakil.pdf>

Wayne, Tony. (January-February 2019). What Is Economic Diplomacy and How Does It Work?, *The Foreign Service Journal*, <https://afsa.org/what-economic-diplomacy-and-how-does-it-work>

Zweiri, Mahjoob & Abusharar, Nael. (2022). Iran's Trade with Neighbors: Sanction's Impact and the Alternatives, *Middle East Policy*, 29, 60-70. DOI: 10.1111/mepo.12663. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/mepo.12663>

Translated References into English

Abbassi, Ebrahim. & Khosravy, Mostafa. (2019). The Relations of I.R.Iran and the U.A.E: Economic Cooperation and Political Disintegration (1990-2020). *Foreign Relations*, 11(1), 37-65. [In Persian].

Dehghani Fir0ozabadi, Seyed Jalal. (2016). *The Basics in Intarnational Relations*, Tehran: Audience Publishing. [In Persian].

Deputy of Economic Diplomacy, Ministry of Foreign Affairs of Iran. (8 May, 2021). Preliminary Statistics of Iran's Foreign Trade During the Twelve-Month Period of 2020-2021, [In Persian]. Accessed: 12 February, 2025, Available at:

<https://economic.mfa.ir/portal/newsview/637199>

Deputy of Economic Diplomacy, Ministry of Foreign Affairs of Iran. (9 February, 2020). Summary Statistics of Foreign Trade of the Islamic Republic of Iran (First Ten Months of 2019-2020), [In Persian]. Accessed: 12 February, 2025, Available at:

<https://economic.mfa.ir/portal/newsview/572807>

Iran Chamber of Commerce, Industries, Mines and Agriculture. (1 May 2023). Strategy for Strengthening Regional Trade Relations by Tehran Chamber of Commerce: Tehran Chamber of Commerce Invites Seven UAE Chambers of Commerce to Visit Iran, [In Persian]. Retrieved: 10/2/2025, Available at:

<https://news.tccim.ir/?76175>

Iran Labor News Agency. (27 June, 2022). Consultative meeting between Iran and UAE Chambers of Commerce held with banking experts/National determination for multi-million-dollar exports. [In Persian]. Retrieved: 10 January, 2025, Available at:

<https://www.ilna.ir/fa/tiny/news-1247823>

Iran's Economic Decision-Makers Media, Masir-e Eghtesad. (10 September, 2023). Will the International Payment System in Iran-UAE Trade Change?, [In Persian]. Retrieved: 9 January, 2025, Available at:

<https://masireqtesad.ir/162947/>

Islamic Republic of Iran Customs Administration, Annual Statistics; Years 2014 to 2023 (by year), [In Persian]. Accessed: 12 February, 2025, Available at:

https://irica.ir/web_directory/55335

Islamic Republic of Iran Customs Administration. (21

- January, 2025). Foreign Trade Statistics Report of the Country During the Ten-Month Period of 1403, Statistics and Data Processing Unit; Office of Customs Statistics and Information Processing, [In Persian]. Retrieved: 12 February, 2025, Available at: [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/tahlil%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/tahlil%20(5).pdf)
- Jansiz, Ahmad. & Ejazi, Ehsan. (2023). Iran's Consolidation of Sovereignty Over the Three Islands (Abu Musa, Big Tunb, Small Tunb). *Geography and Development*, 21(70), 249-267. [In Persian].
- Mokhtari, Majid & Kohkan, Alireza. (2024). The role of economy and bilateral trade relations in the foreign policy of the United Arab Emirates towards the Islamic Republic of Iran from 1992 to 2022. *Foreign Policy Quarterly*, 38 (1), 87-114. [In Persian].
- Moradi Haghighi, Faezeh. (2023). Monitoring Economic Developments of Major Trading Partner Countries (Development of Iran-United Arab Emirates Trade Relations). Tehran: Institute for Commercial Studies and Research. [In Persian].
- Niakooee, Seyed Amir & Ejazi, Ehsan. (2016). Analysis of the Security Crisis in Yemen; Causes and Contexts. *Political and International Research Quarterly* 8(28): 39-62. [In Persian].
- Simbar, Reza & Ghorbani, Arsalan. (2009). Modern Diplomacy in Foreign Relations; Changing Approaches and Tools. *Quarterly Journal of Foreign Relations* 8 (4): 43-61. [In Persian].
- Simbar, Reza & Mousavi Kordmiri, Seyed Hossein. (2023). The Foreign policy of the Islamic Republic of Iran in the government of Raisi (Based on James Rosen's

attachment model), Collection of papers from the Second National Conference on Iranian Foreign Policy. [In Persian].

The Official Website of the President of Iran. (31 August, 2020). Second Meeting on Expanding Cooperation with Neighboring Countries, [In Persian]. Retrieved: 9 January, 2025, Available at: <https://president.ir/fa/117045>

استناد به این مقاله: موسوی کردمیری، سید حسین و سیمبر، رضا. (۱۴۰۳). دیپلماسی اقتصادی ایران و امارات متحده عربی: تحلیلی بر تعاملات دوجانبه (۲۰۲۳-۲۰۱۵). *تعاملات دیپلماتیک*، ۷(۲)، ۷۷-۱۳۲. doi: 10.22034/dpiq.2025.509557.1025

The *Diplomatic Interactions Research Quarterly* is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License